

on the History of Foreign Journalism], viewed: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Gurn/luch/02.ph

Mak Kljujen G. M., 2003. «Ponimanie media. Vneshnie rasshirenija cheloveka» [Understanding Media. External extensions of man], Zhukovskij: Kanon Press C. Kuchkovo pole publ, M.

Mihajlov, S. A., 2012. Mezhdunarodnoe pravo i zakonodatel'stvo inostrannyh gosudarstv o SMI: ucheb. Posobie [International law and the laws of foreign countries on the media: studies], S.-Peterb. gos. un-t publ, SPb.

Naisbitt J., Aburdene P, 1990. Megatrends, N.Y.

Panarin I. N. «Informacionnaja vojna i Tretij Rim. Doklady» [«Information War and the Third Rome. Reports»], viewed: <http://do.gendocs.ru/docs/index-72028.html>

Rejgan R. V poiskah mira dorogoj svobody [The Quest for Peace dear freedom], Vashington, 312 s.

Samuel A., 1990. Nouveau paysage du monde, Bruxells.

Schmitt E., Shanker T., 2005. Washington recasts terror war as «struggle», The New York Times.

УДК 321.01(043.3)

О. В. Віннічук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

РИЗИК VS НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано сутність ризику та невизначеності, що виступають атрибутами політичного життя суспільства. Розкрито джерела і причини виникнення невизначеності та ризику. Охарактеризовано особливості прийняття політичних рішень в «ситуації ризику».

Ключові слова: ризик, політичний ризик, невизначеність, джерела невизначеності, «суспільство ризику».

Трансформаційні процеси, що відбуваються у зв'язку з переходом постсоціалістичних країн від авторитарних до демократичних режимів, запровадження вільного ринку в умовах глобалізації і світової економічної кризи значно підвищують вірогідність непередбачуваних подій, політичної і соціальної нестабільності, а отже, посилюють інтерес науковців до проблеми політичних ризиків, які виступають невід'ємною складовою життя суспільства. Їх поява детермінується невизначеністю політичних процесів, відсутністю достатньої інформації про політичні явища та неможливістю у зв'язку з цим прогнозувати розвиток останніх. Ситуації, коли відсутній ризик в політиці, майже не зустрічаються. Це є причиною того, що навіть ідеальні на перший погляд рішення нерідко призводять до негативних наслідків.

Необхідність дослідження проблеми ризику та невизначеності в умовах демократичної трансформації суспільства визнається провідними зарубіжними та вітчизняними політологами, оскільки вивчення цього явища необхідно для вдосконалення всього механізму державної політики, більш ефективного вирішення нагальних завдань розвитку суспільства. Минулий і нинішній досвід показують, що сьогодні відсутність належної уваги до питань політичного ризику знижує якість державних рішень та негативно позначається на практиці господарювання.

З'ясуванням теоретичних засад становлення та розвитку поняття ризику і невизначеності як соціально-філософських категорій займалися такі дослідники як Ф. Найт «Риск, неопределенность и прибыль», «Поняття ризику та невизначеності», А. Вилдавски «Теории восприятия риска: кто боится, чего и почему?», Н. Луман «Риск, неопределенность, случайность», Г. Иванченко «Неопределенность и риск как антропологические константы современности», У. Бек «Общество риска. На пути к другому модерну», П. Самуэльсон «Риск, неопределенность и теория игр» тощо.

Мета та завдання дослідження – розкрити, проаналізувати і співвіднести поняття ризику,

Shpengler O. Zakat Evropy. Ocherki morfologii mirovoj istorii. Tom 2. Vsemirno-istoricheskie perspektivy [The Decline of Europe. Essays on the morphology of world history. Volume 2. The world-historical perspective.], viewed: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Speng_2/17.php.

Smoljan G. L., 1998. O formirovanii informacionnogo obshhestva v Rossii [On the formation of the information society in Russia], Informacionnoe obshhestvo [The Information Society], №1.

Toffler A., 1980. The Third Wave, N.Y.

Vud D., 1991. Vlijanie teletseti Si-Jen-Jen [The influence of television networks CNN], Amerika publ, № 420

Zasurskij Ja. N., Beglov S. I., Zemljanova L. M.? 1993. Sredstva massovoj informacii Velikobritanii, SSHA v 1992 godu [Media UK, USA in 1992], Vestnik MGU. Ser.10: Zhurnalistika. № 3

Надійшла до редколегії 04.03.2013 р.

невизначеності як складових аспектів політичного життя суспільства, визначити джерела та причини їх виникнення. Висока зацікавленість політичними ризиками сьогодні пов'язана насамперед з процесом глобалізації, який породжує новий рівень політичного життя суспільства, пов'язаний з почуттям невизначеності і страху. Ризик трактується як діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість кількісно і якісно оцінити вірогідність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від мети. Політичний ризик – це міра очікуваної невдачі в політичній діяльності, яка визначається як співвідношення ймовірності неуспіху вжитих заходів та ступеня несприятливих наслідків, викликаних реалізацією прийнятих політичних рішень.

Можливість політичного ризику визначається на основі оцінки використання примусу в здійсненні влади, впливу на суспільство радикальних політичних сил, порушення правопорядку, масштабу антиконституційних дій, делегітимації політичного режиму, кризи системи державного управління, сепаратизму, ступеня етнічних, релігійних, расових, соціальних відмінностей, особливо прояву соціальної нерівності тощо (Mihal'chenko) [10].

Політичні ризики є невід'ємною складовою частиною людського життя. Вони породжуються невизначеністю і несуть небезпеку. Німецький дослідник У. Бек, який свого часу запропонував актуальну сьогодні концепцію «суспільства ризику», вважає, що ризики породжуються самим суспільством, до того ж легітимно, у всіх сферах життєдіяльності – економічній, політичній, соціальній (Бек 1994, р. 162) [3, с. 162].

Однією із характеристик, що посилює ризики політичного характеру, виступає, на наш погляд, широке розповсюдження почуття страху, невпевненості, незахищеності, що стало безпосередньою реакцією індивідів на знищення авторитетів, меж між дозволеністю і недозволеністю. Це проявляється в суперечливій

природі прийняття політичних рішень, багатозначній альтернативності, невизначеності, нестабільності, небезпеках та інших чинниках, які є характерними для трансформаційних процесів і, безперечно, формують поле для посилення ризикогенності у суспільстві (Zaslavskaja 2001, p. 194) [6, с. 194].

Суперечливість як риса ризику проявляється по-різному. З одного боку, ризик орієнтований на отримання певних результатів неординарними, новими способами в умовах невизначеності й ситуації неминучого вибору. Тим самим він дозволяє переборювати консерватизм, психологічні бар'єри, які перешкоджають запровадженню нових, перспективних видів діяльності. Це сприяє досягненню різних ініціатив, спрямованих на отримання успіху. З іншого боку можлива ситуація, коли альтернативні рішення будуть прийматися без урахування об'єктивних закономірностей подій та явищ. У цьому випадку ризик веде до авантюризму, суб'єктивізму, і в кінцевому результаті – до гальмування соціального прогресу. Суперечлива природа політичного ризику виявляється в суб'єктивній оцінці об'єктивно існуючих ризикованих дій.

Альтернативність політичного ризику передбачає необхідність вибору з двох і більше можливих варіантів, рішень, дій. Нemoжливiсть вибору знімає проблему наявності ризику. Альтернативність набуває різного ступеня складності й розв'язується в різні способи залежно від конкретного змісту ситуації ризику. Якщо в життєвих ситуаціях вибір робиться, як правило, на основі минулого досвіду та інтуїції, то при оптимальному вирішенні адміністративного і політичного завдання додатково потрібні спеціальні методи і методики.

Невизначеність стає найважливішою властивістю перехідного періоду. «Суспільство ризику» можна назвати суспільством невизначеності й подвійності. У. Бек пише про «подвійне обличчя ризиків у розвиненому ринковому суспільстві: ризики тут не тільки ризики, але й ринкові шанси». Це, по-перше, означає, що ризик – завжди подія або явище з невизначеними наслідками. У суспільстві ризику на перший план виходить подвійність будь-якого рішення, оскільки воно рівною мірою може привести до блага чи викликати ще більші збитки. Ризики модернізації вносять невизначеність у кожен клітинку суспільства, у кожен ситуацію й подію. По-друге, невизначеність і подвійність суспільства ризику обумовлені рефлексивністю цього суспільства, тобто руйнуванням традиційних засад і перебудовою суспільства на нових підвалинах (Bek 2000, p. 56) [2, с. 56].

Проблема ризиків опосередковано пов'язана зі стрімкою індустріалізацією, з однієї сторони, та з непередбачуваними наслідками модернізації – з іншої, що породжує невизначеність У. Бек проводить аналогію – виробництво і розподіл багатства в індустріальному суспільстві змінюється виробництвом і розподілом ризиків в сучасному суспільстві ризику. Ризики, на відмінну від небезпек минулих епох, є силою, що породжує почуття невизначеності та страху (Bek 1994, p. 163) [3, с. 163].

Під невизначеністю розуміють неможливість точно спрогнозувати оптимальний вектор розвитку складної системи, певну реакцію на багатоваріантність, неоднозначність суспільних процесів (Ivanchenko 2006, p. 205) [7, с. 205]. Рівень політиків визначається тим, наскільки вони здатні «зняти» невизначеність, знизити її гостроту, передбачити можливі негативні й позитивні

наслідки розвитку цієї невизначеності для певного суб'єкта і його стратегії.

Доцільно говорити про існування двох різновидів невизначеності в умовах її співвідношення з ризиком: закономірну і випадкову. Закономірна невизначеність пов'язана з випереджаючим ефектом суб'єкта. Випадкова невизначеність пов'язана з отриманням інформації, якою оперують суб'єкти, що приймають рішення (Krkjukov 2004, p. 140) [8, с. 140]. У відповідності із загальним уявленням про ризик, конфлікт і невизначеність як інформаційні компоненти процесу прийняття рішень робиться припущення про те, що закономірна невизначеність пов'язана з конфліктом, а випадкова – з ризиком.

Що стосується понять ризику і невизначеності, то необхідно зазначити, що вони стали вживатися як синоніми насамперед в рамках економічної теорії, і їх трактування в першу чергу пов'язане з іменем американського економіста Ф. Найта, який доповнив теорію абсолютної конкуренції поняттям невизначеності. Дослідник уперше запропонував розрізняти поняття «невизначеності» та «ризиків» трактуючи останні як вимірювану невизначеність (тоді як сама невизначеність вимірюваною бути не може) (Najt 2003, p. 17) [11, с. 17].

Ф. Найт у праці «Поняття ризику та невизначеності» говорить про об'єктивну вірогідність, що породжує невизначеність (Najt 1994, p. 14) [12, с. 14]. Тобто, ми можемо стверджувати, що ці поняття в абсолютній реальності є тотожними. Однак американський дослідник І. Шифер заперечує Ф. Найту і стверджує, що вірогідність – це завжди оцінка явища. Важливість істинної невизначеності, як фактора, що перешкоджає вільній конкуренції, ставить першочерговим завданням дослідити чисто теоретичне знання та поведінку. Так, Ф. Найт, намагаючись відрізнити невизначеність та ризик, зазначає, що слово «ризик» досить вільно застосовується по відношенню до будь-якого типу невизначеності, а «невизначеність» – по відношенню до можливості благополучного виходу з ситуації (Najt 2003, p. 32) [11, с. 32].

До джерел виникнення невизначеності й ризику можна віднести такі:

- неповнота і недостатність інформації про об'єкт, процес, явище, по відношенню до яких приймається рішення, обмеженість людини у збиранні та переробленні інформації, постійна мінливість інформації про багатьох об'єктів;
- обмеженість, недостатність матеріальних, фінансових, трудових та інших ресурсів при прийнятті і реалізації рішень;
- відносність процесу пізнання людиною навколишнього середовища (наприклад, процес пізнання постійно включає елементи невизначеності, оскільки кожний новий його етап відкриває нові не вирішені проблеми);
- неможливість однозначного пізнання об'єкта наукового пізнання, зумовлена різними обставинами;
- відносна обмеженість свідомої діяльності людини, пов'язана з існуванням відмін у соціально-психологічних настановах, ідеалах, намірах, оцінках, стереотипах поведінки (Al'gin 1989, p. 117–118) [1, с. 117–118].

Невизначеність – це об'єктивна неможливість здобуття абсолютного знання про об'єктивні та суб'єктивні фактори функціонування системи, неоднозначність її параметрів. Чим більша невизначеність під час прийняття певного рішення, тим більший ступінь ризику.

Кількісно невизначеність може виступати як можливість відхилення результату від очікуваного значення як у меншу, так і в більшу («спекулятивна» невизначеність) сторону, або можливість тільки негативних відхилень кінцевого результату події («чиста» невизначеність) (Najt 1994, р. 22) [12, с. 22].

Невизначеність є якісною характеристикою політичної системи, у якій склалася така ситуація. Наявність у системі невизначеності означає лише те, що система є недетермінованою.

Як правило, невизначеність виникає у випадку:

- нерозуміння того, які параметри реально описують систему, тобто незнання компонентів системи і їхніх взаємозв'язків;
- незнання законів виміру параметрів у часі;
- відсутності даних, необхідних для виведення й перевірки цих законів;
- неможливості вгадати дії інших осіб, здатних вплинути на систему;
- незнання того, як власні дії вплинуть на параметри системи (Cherkasov 2002, р. 228) [14, с. 228].

Таким чином, ризик виступає залежністю майбутнього стану суб'єкта від невизначеності.

Практична різниця між категоріями ризику та невизначеності полягає в тому, що в першому випадку розподіл результатів у групі відомий (що досягаються шляхом вивчення статистики чи апріорних вирахувань), а в іншому – не відомий. Перш за все, це викликано неможливістю провести відбір індивідуальних випадків, оскільки кожна з ситуацій є унікальною. Найкращий приклад невизначеності пов'язаний з формуванням думок відносно майбутнього розвитку подій. Адже саме такі думки, а не наукові знання, визначально впливають на поведінку. У випадку, коли відомий розподіл результатів у групі, виникає можливість шляхом об'єднання індивідуальних випадків запобігти невизначеності.

Таким чином, відмінності між ризиком (як вимірюваною невизначеністю) та невизначеністю в окремих індивідуальних випадках не спостерігається з точки зору прийняття поведінкового рішення.

Причини виникнення невизначеності та зумовленого нею ризику можна поділити на три групи:

- Перша група, в якій причини невизначеності пов'язані з економічними процесами є принципово індетермінованими. Таким, наприклад, є науково-технічний прогрес, хід якого неможливо точно спрогнозувати. Важко передбачити також різні природні явища, зміни клімату, розвиток смаків споживачів тощо.
- Друга група, яка характеризується економічно оптимальною неповнотою інформації, бо іноді більш доцільно працювати з неповною інформацією, ніж збирати вкрай високоякісну практично повну інформацію. До цієї групи можна віднести і неповноту інформації, обумовлену обмеженістю потужностей для її обробки, оскільки ця обмеженість пояснюється економічними причинами. Сюди потрібно віднести і неточності, що виникають з наближених методів оцінювання даних, наприклад, вибіркові спостереження і експертні оцінки. Зниження цих неточностей теж потребує певних додаткових затрат.

• Третя група пояснює причини існування «організованої» невизначеності чи асиметрії інформації. Вона спричинена тим, що іноді деякі економічні агенти вважають доцільним приховувати деяку частину інформації з економічних, політичних чи з інших причин. Наприклад, надто важко прогнозувати можливості

зовнішньоторгівельних операцій із стратегічними товарами. Керуючому органу управління інколи важко оцінити можливості та зусилля підлеглих підрозділів, і навпаки (Vildavski, Dejk 1994, р. 338) [4, с. 338].

Невизначеність ситуації характеризується тим, що вона залежить від багатьох змінних чинників-контрагентів, дії яких неможливо спрогнозувати з прийнятною точністю. Впливає на неї також і відсутність чітко визначених цілей та критеріїв їх оцінки, зсуви у суспільних потребах і споживчому попиті, непередбачувана поява нових технологій і техніки, зміна кон'юнктури світового ринку, коригування траєкторії руху економіки з політичної необхідності, непередбачуваність природних явищ тощо.

Під невизначеністю, яка породжує ризик, розуміють ситуацію, коли у деякій мірі відсутня інформація стосовно структури, можливих станів об'єкта та оточуючого середовища (Najt 2003, р. 34) [11, с. 34]. Невизначені ситуації і ризики, що виникають разом з нею, характеризують ситуацію, коли настання несвідомих подій цілком ймовірне і може бути оцінене кількісно.

Якщо існує можливість кількісно і якісно визначити ступінь імовірності настання того чи іншого варіанта, – це ситуація ризику.

Однозначно, що ситуація ризику якісно відрізняється від ситуації невизначеності. Ситуація невизначеності характеризується тим, що ймовірність настання результатів рішення чи подій в принципі не встановлювана (її не можна вгадати чи вирахувати).

Ситуацію ризику ми можемо розглядати як різновид невизначеності, коли настання подій ймовірне і може бути передбачене. У цьому випадку об'єктивно існує можливість оцінити ймовірність подій, які виникають у результаті спільної діяльності партнерів, впливу політичного середовища на політичні процеси. Таким чином, ризики виникають за наступних умов:

- наявність невизначеності;
- необхідність вибору альтернативних рішень;
- можливість оцінити ймовірність здійснення цих рішень (Ivanchenko 2006, р. 206) [7, с. 206].

Отже, ризик – це діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, у процесі якого є можливість кількісно і якісно визначити ймовірність досягнення непередбачуваного результату, невдачі чи відхилення від мети.

Джерелом невизначеності може стати кожний елемент та канал зв'язку між елементами. Виділимо основні види невизначеності, породжені прямими зв'язками під час дослідження та керування системою (об'єктом), і другорядні, що відображають зворотні дії та ефекти: 1) поводження системи та її підсистем; 2) вплив середовища на систему; 3) інформація про систему та середовище; 4) суб'єкт дослідження; 5) процес концептуалізації інформації, одержаної суб'єктом дослідження; 6) модель системи (об'єкта); 7) сприйняття суб'єктом керування моделі системи; 8) суб'єкт управління; 9) керовані дії на систему; 10) вплив системи на середовище; 11) вплив суб'єкта дослідження на систему і середовище; 12) вплив моделі системи на суб'єкт дослідження; 13) взаємодія суб'єкта дослідження та суб'єкта керування; 14) вплив системи та середовища на суб'єкт керування (Grichenko) [5].

Кожен із цих видів невизначеності породжує комплекс притаманних йому проблем та передбачає сукупність методів його аналізу.

Невизначеність як явище стала найважливішою характеристикою суспільства в умовах трансформації.

Причому трансформація під впливом вірогідності і статистики торкнулася і системи знання, і системи влади: нове, імовірніше мислення стало властиве і вченому, і чиновникові, що приймає рішення, і звичайній людині.

Прийняття рішення в умовах невизначеності – і просте, і складне. Це не тільки відповідальне завдання, особливо, коли йдеться про діяльність суб'єкта у специфічному середовищі. Воно пов'язане також із значними втратами або, навпаки, досягненнями економічного і політичного характеру.

Прийняття політичних рішень потребує від суб'єкта політики переконаності у доцільності втілення визначеної політики. Вона має бути заснована на правильно зрозумілих законах суспільного розвитку, усвідомленні необхідності втілення їх у політичних рішеннях. Та все ж при прийнятті таких рішень присутній і політичний ризик.

Констатуючою ознакою, середовищем прояву політичного ризику в умовах трансформації суспільства виступає об'єктивно існуюча невизначеність, яка обумовлена непередбачуваністю дій соціальних акторів, спонтанністю явищ, що відбуваються в природі і суспільстві, обмеженістю ресурсів при ухваленні і реалізації рішення, а також недостатністю пізнання людиною навколишньої дійсності (Al'gin 1989, p. 17) [1, с. 17]. Суб'єктивно повна необґрунтованість обставин означає абсолютний ризик, тобто покладання на випадок. Величину ж ризику правомірно розкривати в системі трьох координат: він посилюється із зменшенням вірогідності досягнення мети, одночасним зростанням кількості альтернатив і ціни помилки.

Суб'єктивно-об'єктивна природа ризику обумовлює те, що ризик у сфері політики породжується процесами як суб'єктивного характеру, так і такими, існування яких не залежить від волі і свідомості людини. Сама природа цієї невизначеності формується під впливом різноманітних аспектів:

- невизначеність обумовлена тим, що неможливо з точністю передбачити значення того чи іншого фактора;
- нечіткістю значень параметрів самої політичної системи у процесі трансформації;
- непередбачуваністю поведінки учасників у ситуації конфлікту інтересів у сфері політики (Najt F. H., 2003) [11, с. 27].

Для подолання невизначеності, з якою стикаються політики в різних країнах, проводиться аналіз країнового ризику – country risk, – який визначає вірогідність того, чи будуть збережені зобов'язання по відношенню до інших країн у разі виникнення певних обставин.

Отже, в умовах глобалізації сучасного суспільства неможливо трансформуватися від ризиків та невизначеності, що виступають невід'ємними складовими політичного життя. Політичні реалії та практика сьогодення показують, що раціональним може бути рішення навіть з максимальним ступенем ризику. На рахунок цього варто зазначити, що найбільш ефективними вважаються рішення з раціональним ризиком в умовах невизначеності, тобто ризик повинен бути обґрунтований якісними характеристиками, пов'язаними з бажанням отримати вигоду.

Безумовно, досить актуальним сьогодні залишається питання, пов'язане з різним проявом політичних ризиків в умовах відносної стабільності суспільства. Адже, суспільство, що розвивається, володіє різними соціальними та політичними механізмами підтримки інтеграції у соціальні групи та механізмами редукції

ризик. Тому ризик у таких суспільствах мінімізується і локалізується. Інша ситуація виникає в суспільстві, що переживає кризовий стан. Коли криза поглиблюється і перетворюється в перманентний процес, починається ескалація невизначеності та постійне виробництво ризиків політичного характеру.

Бібліографічні посилання

1. Альгин А. П. Риск и его роль в общественной жизни / А. П. Альгин – М.: Мысль, 1989. – 205с.
2. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 319 с.
3. Бек У. От индустриального общества к обществу риска / У. Бек // THESIS. – 1994. – № 5. – С. 161–168.
4. Вилдавски А. Теории восприятия риска: кто боится, чего и почему? / А. Вилдавски, К. Дейк // Thesis. – 1994. – № 5. – С. 268–276.
5. Гриценко Х. Управління фінансовими ризиками держави [Електронний ресурс] / Х. Гриценко – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/921/>.
6. Заславская Т. И. О субъектно-деятельностном аспекте трансформационного процесса / Т. И. Заславская // Социс. – 2001. – № 4. – С. 3–15.
7. Иванченко Г. В. Неопределенность и риск как антропологические константы современности / Г. В. Иванченко // Проблемы гуманитарной экспертизы. – 2006. – №4. – С. 205–207.
8. Крюков О. Демократизация суспільства та розвиток еліти / О. Крюков // Вісник НАДУ. – 2004. – №4. – С. 470–475.
9. Луман Н. Риск, неопределенность, случайность / Н. Луман // THESIS. – 1994. – Вып. 5 – С. 135–160.
10. Михальченко М. Політичні ризики в сучасній Україні: виклики й відповіді [Електронний ресурс] / М. Михальченко – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3>.
11. Найт Ф. Х. Риск, неопределенность и прибыль / Ф. Х. Найт. – М.: Дело, 2003. – 360 с.
12. Найт Ф. Х. Поняття ризику та невизначеності / Ф. Х. Найт // THESIS. – 1994. – Вип. 5 – С. 12–28.
13. Самуэльсон П. А. Риск, неопределенность и теория игр / П. А. Самуэльсон // Экономика. – М.: БИНОМ, 1997. – С. 223–244.
14. Черкасов В. В. Проблемы риска в управленческой деятельности / В. В. Черкасов. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2002. – 320 с.

Винничук О. В. Риск vs неопределенность: политологический аспект

Проанализирована сущность риска и неопределенности, которые являются атрибутами политической жизни общества. Раскрыты источники, причины возникновения неопределенности и риска. Охарактеризованы особенности принятия политических решений в «ситуации риска».

Ключевые слова: риск, политический риск, неопределенность, источники неопределенности, «общество риска».

Vynnychuk O. V. Risk vs uncertainty: political science perspective

The essence of risk and uncertainty that are the attributes of political society. Reveals the sources and causes of uncertainty and risk. The features of policy-making in a «situation of risk».

Keywords: risk, political risk, uncertainty, sources of uncertainty, «risk society».

References

- Al'gin A. P., 1989. Risk i ego rol' v obshhestvennoj zhizni [Risk and its role in public life], Mysl' publ, M.
- Bek U., 1994. Ot industrial'nogo obshhestva k obshhestvu riska [Here's an industrial society to risk society], THESIS, № 5, pp. 161–168.
- Bek U., 2000. Obshhestvo riska. Na puti k drugomu modern [The risk society. On the way to the second modernity, progress, tradition], Progress-Tradicija publ, M.

Cherkasov V. V., 2002. Problemy riska v upravlencheskoj dejatel'nosti [Problems of risk management activities], Vakler publ, K.

Gricenko H. Upravlinnja finansovimi rizikami derzhavi [Financial Risk Management State], viewed: <http://www.viche.info/journal/921/>.

Ivanchenko G. V., 2006. Neopredelennost' i risk kak antropologicheskie konstanty sovremenosti [Uncertainty and risk as anthropological constants of modernity], Problemy gumanitarnoj jekspertizy [Problem of humanitarian expert], №4, pp. 205–207.

Krjukov O., 2004. Demokratizacija suspil'stva ta rozvitok eliti [The democratization of society and the development of the elite], Visnik NADU, №4, pp. 470–475.

Luman N., 1994. Risk, neopredelennost', sluchajnost' [Risk, uncertainty, randomness], THESIS, Vyp. 5, pp. 135–160.

Mihal'chenko M. Politichni riziki v suchasnij Ukraїni: vikliki j vidpovidi [Political Risks in Contemporary Ukraine: Challenges] УДК 321.64

and Responses], viewed: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3>.

Najt F. H., 1994. Ponjattja riziku ta nevznachenosti [The concept of risk and uncertainty], THESIS, Vip. 5, pp. 12–28.

Najt F. H., 2003. Risk, neopredelennost' i pribyl' [Risk, Uncertainty and Profit], Delo publ, M.

Samujel'son P. A., 1997. Risk, neopredelennost' i teorija igr [Risk, Uncertainty and Game Theory], Jekonomika [Economics], BINOM publ, M.

Vildavski A., Dejk K., 1994. Teorii vosprijatija riska: kto boitsja, chego i pochemu? [Theories of risk perception: who fears what and why?], THESIS, № 5, pp. 268–276.

Zaslavskaja T. I., 2001. O sub#ektno-dejatel'nostnom aspekte transformacion-nogo processa [In the subject-activity aspect of the transformation process], Socis, № 4, pp. 3–15.

Надійшла до редколегії 15.05.2013 р.

С. Г. Вонсович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОЛІТИЧНА КРИЗА ЯК ЧИННИК ТРАНЗИТУ

Проаналізовано сутність та вагомі ознаки політичної кризи як фактора, що призводить до політичного транзиту. Розкриті окремі причини та особливості зовнішніх і внутрішніх чинників політичного транзиту в Україні. Обґрунтовано підходи щодо трактування поняття «криза» представниками різних наукових шкіл.

Ключові слова: політична криза, політичний транзит, політичний конфлікт, революційна ситуація, політична катастрофа.

В історії кожної країни транзитивні етапи мають тенденцію періодично повторюватися, причому варіантів власне політичного транзиту може бути більше, ніж загальносоціальних. Це потребує розкриття їх ознак, закономірностей, причин та механізмів виникнення. Для осмислення всього комплексу проблем політичного транзиту суттєве значення має виявлення причин його настання. Тому проблема виникнення політичних транзитів є важливим аспектом в теорії сучасних політичних систем, а саме – дослідження їх транзитивного стану.

Актуальність досліджуваної теми зумовлена, по-перше, неоднозначністю трактування понять «політичний транзит» і «політична криза» у науковій літературі; по-друге, потребою у визначенні і систематизації ознак політичної кризи, що виступає одним із факторів політичного транзиту; по-третє, спробою розкриття причин та особливостей, а також зовнішніх і внутрішніх чинників політичного транзиту в Україні.

Метою нашої статті є аналіз політичної кризи як вагомого чинника, що призводить до настання політичного транзиту.

Досягненню зазначеної мети покликано сприяти розв'язання наступних завдань:

- розкриття специфіки у трактуванні поняття «політична криза» у науковій літературі;
- визначення та аналіз ознак (основних та доповнюючих) політичної кризи;
- дослідження причин політичного транзиту в Україні та виокремлення зовнішніх і внутрішніх чинників, які сприяють цьому процесу.

Автори, які ґрунтовно вивчали феномен впливу криз на початок політичного транзиту: М. Нечкіна, О. Петренко, О. Прігожін, О.Рогозян, Г. Семігін, П. Сорокін. Творчий доробок вітчизняних дослідників: В. Василенко, І. Дудко, Ю. Мацієвського В.Єременко, О.Клименко, В.Целевич тощо.

Під час вивчення перехідних станів політичних систем основна увага приділяється процесам, які відбуваються безпосередньо в цих системах як напередодні, так і у 54

період їхнього переходу у нову якість. За цього значну роль відіграють кризи різного типу, що виступають у якості причин транзиту.

Підходи до такого їх трактування є неоднозначними у дослідженнях представників різних політологічних, філософських і соціологічних шкіл. Так, розуміння кризи у радянській науковій літературі розглядалося як стан занепаду. Деякі вчені (Revoljucionnaja situacija v Rossii v seredine 19 veka, 1978) [13] вважали стан, що передую соціальної революції, не тільки співпаданням таких явищ у суспільному житті як голод, епідемії, стихійні лиха та війни, але й свідченням виснаження базису пануючої формації, що не може вирішувати згадані проблеми.

Власне, у політичному транзиті криза може виступати у формі надзвичайної ситуації, подібно до різного роду стихійних, техногенних та інших лих. Саме таке розуміння останньої лежить в основі кризового менеджменту як наукової дисципліни. У випадках, що стосуються парламентських та урядових криз, можна говорити про кризу як загострення певного різновиду політичного конфлікту на тій його стадії, коли жодна з його сторін не може (чи не бажає) ухвалювати необхідне рішення для виходу із ситуації протистояння. Зокрема, вважається, що кризові явища пов'язані з розвитком системи у діалектичному взаємозв'язку останньої з іншою категорією – функціонуванням як станом, що забезпечує цілісність і життєдіяльність системного утворення щодо середовища.

Загалом проведений нами аналіз літератури. [9; 1; 8;] дає підстави трактувати політичну кризу як особливий стан у розвитку й функціонування політичної системи суспільства, зокрема її державної влади; вона (політична криза – С. В.) характеризується нестабільністю і розбалансованістю політичних інститутів, зниженням рівня керованості всіма сферами суспільного життя, наростанням соціально-політичної активності мас. Зауважимо, що кризові процеси переважно розуміються саме як процес, а не стан, на що вказує їхня структура, яка складається зі стадій.

В контексті транзиту, кризові процеси можуть бути пов'язані не тільки з політичною системою.